

»Jeg er hadet af missionen og elsket af eskimoerne. Kan jeg forlange mere«

– *Peter Freuchens kritik af Missionen i Thule*

Af Flemming Christensen

Peter Freuchen deltog med liv og sjæl i de tildragelser, han kom ud for, og gav gerne hånd og stemme til mennesker, som ikke havde politisk magt og autoritet. Han udtrykte sig gerne med humor og menneskelig varme, men også med stor frimodighed og så direkte, at indflydelsesrige personer ofte følte sig trådt for nær og reagerede – ikke med argumenter, men med mistænkeliggørelse af kritikeren, eller med offentlige protestskrivelser. Set med eftertidens bagklogskab er det klart, at Freuchen som oftest satte ind på sagens kerne og handlede for at få rettet op på urimelige forhold. En beretning om forholdet mellem Peter Freuchen og autoriteterne ville blandt meget andet blive en spændende gennemgang af den grønlandspolitiske udvikling i første halvdel af vort århundrede. Dette ligger imidlertid uden for rammerne af denne korte artikel. Det er kun muligt her kort at belyse Freuchens kritik af den ene af magterne i livet i Grønland: Missionen. Det er et emne, som optog ham fra det øjeblik han satte foden i land ved North Star

Bay og til hans sidste år. Hovedparten af den direkte polemik med Missionen stammer fra Peter Freuchens første år i Thule. Skønlitterært har han behandlet emnet især i romanerne »Hvid Mand« og »Solfjeld«. Den sidste polemik stammer fra 1948 med det åbne brev til Københavns biskop, der beskyldtes for at sprede kønssygdomme i Grønland, fordi kirken ikke tillod KGH at sælge kondomer i sine butikker.

I bedste forståelse med de institutioner som findes på pladsen

Kontrakten af 1913 mellem Peter Freuchen og Kap York Komiteen pålægger Freuchen: »af Hensyn til Stationens Anseelse og den Betydning det kan have for de Indfødte i deres Bedømmelse af Europæerne som Kulturbærere, at sørge for at enhver Europæer, der maatte komme til Stationen ligesom naturligtvis han selv, lever i bedste Forstaaelse med de Institutioner, som findes paa Pladsen /. . . /«¹

Som man ville opfatte dette i dag, var det netop det Freuchen gjorde. Han

ernærede sig som fanger, gav og fik fangstparter, og fulgte iøvrigt de i Thule-distriktet eksisterende traditioner, sådan som det f.eks. belyses af en notits i »Grønlandske Kirkesag«, hvor det meddeles, at: »Hr. Freuchen har indgaaet Ægteskab med en hedensk Kvinde paa hedensk Vis og driver hedensk Kultus i sit Hjem«. ²

Det var imidlertid ikke de *eskimoiske* på pladsen eksisterende institutioner Kap York Komiteen tænkte på – tværtimod. For resten af kontraktens § 5 pålægger Freuchen at afstå fra kritik af og polemik mod Missionen ved »Nordstjernen«. Man kunne ønske, at Missionen havde haft pålæg om at leve i bedste forståelse med de institutioner, som fandtes på pladsen. Men det var jo ikke tilfældet; og det er netop denne manglende forståelse, der er baggrunden for Peter Freuchens kritik af Missionens fremfærd.

Hr. Freuchen ser rødt

Under et sammenstød mellem Peter Freuchen og Det Grønlandske Selskab i 1925, udtalte selskabets daværende formand, inspektør Harries, at Freuchen havde det med præster og kateketer som manden i eventyret, der ikke kunne tåle at se degne. »Hr. Freuchen ser rødt, naar han kommer ind paa det Tema«. ³ Men det er at ramme ved siden af. Freuchen havde et udmærket forhold til en række præster og kateketer. Han førte f.eks. en længere venskabelig brevdebat med provst Knud Balle om livsopfattelser, kirkens forhold og vækkelsesbevægelserne i 1915–1916. ⁴ Han havde videnskabelige såvel som teologiske

sammenstød med pastor Rossen i Upernivik, men besøgte ham når lejlighed gaves, for at fortsætte en årelang dyst ved skakbrættet – og under et af deres sammenstød udfordrede han pastor Rossen til duel på idiot-seksogtres. ⁵ Det var ikke præster og kateketer som personer han var ude efter – selv om han kunne være ublid over for de mere bornerte af slagsen. Kritikken gælder Missionens virke over for de hedenske polareskimoer såvel som over for de kristnede vestgrønlændere. I polemikken i 1925 svarer Freuchen da også Harries, at »Det var Systemet, ikke Personerne han vilde til Livs«. ⁶

Oprindelige religioner på åstedet er altid gode

Det er kendt, at Knud Rasmussen definerede sig som kristen, støttede Missionen og til gengæld blev overøst med panegyriske tirader i »Meddelelser om Den Grønlandske Kirkesag«. Anderledes var det med Freuchen. Han nævner i et brev, at han er »en anerkendt kristenhader«. ⁷ Men som altid var det glæde snarere end had, der drev værket for ham: »men lad mig fortælle dig, at jeg er gift med en af landets døtre, Navarana hedder hun og nu bliver jeg eskimo, hedning er jeg allerede, og livet, kære Skjoldborg, det er jo saa dejligt, saa dejligt, saa man tit næsten bliver bange for det, fordi det er saa dejligt«. ⁸

Peter Freuchen var velbevandret i de bibelske skrifter, og har også undertiden anerkendende ord tilovers for dem: »Det er søndag og jeg bestiller ikke noget i dag. Det er saadan en gammel vane jeg har at hejse flaget om søndagen



Peter Freuchen med sin kone, Navarana, på skødet i Thule handelsstationen.

til glæde for mig selv og ikke bestille noget, hvis det ikke er fangstvejr. Ydermere har jeg læst i 3die Mosebog i dag om de love, Vorherre gav i anledning af deres spedalske. Ak de oprindelige religioner paa aastedet er altid gode. Herrens befaling til at isolere de spedalske og brænde deres tøj maa anerkendes – naa du ser altsaa, at jeg har holdt mig borte fra arbejdet og haft bibelen fremme i dag, men nu er min mad der, saa der bliver ikke mere søndagsskriveri«. ⁹

En væsentlig del af hans kritik af Missionen går ud på, at man forsøger at omplante en religion med alt hvad den indebærer fra ét himmelstrøg til et andet, og samtidig bevidst eller af uvidenhed ødelægger de traditioner, der er blevet opbygget gennem årtusinder, at man gør det på en bedrevidende måde, uden at give virkelig undervisning, og samtidig kommer med en seksuel dobbeltmoral, der er afgørende forskellig fra den traditionelle eskimoiske. Freuchen mente ikke, at al påvirkning fra fremmede kulturer er af det onde. Men han tog afstand fra intolerance og snæversyn: »det er sikkert gaaet mange religiøst sindede mennesker som mig, at det er dem en lidelse at discutere med de almindelige lægprædikanter, der hærger Danmark, fordi det snæversyn, som deres himmelraabende uvidenhed om alle æmner uden for de fire evangelier medfører, gør det umuligt for dem at forstaa en tankegang, der ikke nøje følger deres egen. Saadan synes mig de grønlandske præster. / . . / – Missionen blandt polar-eskimoerne begynder en præken henvendt til hedningerne f.eks.: i fortabte

. . . o.s.v. den lærer folk, at de der dør udøbte farer lige lukt i helvede, hvor i forvejen deres fædre og mødre brænder i al evighed, men de er naturligvis repræsentanter for barmhjertighedens religion, paa samme tid som spørgsmaalet om helvede og djævelen i mange kristne kulturlande er bragt ganske i baggrunden«. ¹⁰

Ikke rådgivende men befalende

Den mest sammenfattende kritik har Freuchen givet i Politikens kronik 2. okt. 1912 om »Missionen i Grønland«. Et centralt afsnit af denne lyder således: »/ . . / der er to steder hvor meget kan udrettes for at bevare den virkelige eskimoiske kultur i sin fulde kraft. Det *kan* gøres og det *er* ikke en musæumsagtig bevarelse; den eskimoiske kultur har frembragt deres geniale fangstredskaber og hele det apparat hvormed de trodser den barske natur, de lever længst mod nord af alle, den eskimoiske kultur har frembragt digtere, hvis sange i kraft og følelse ikke overgaas af nogen, der findes et retssystem, en morallære, en kunst – kort sagt, der findes en eskimoisk kultur.

Ved Angmagsalik paa Østkysten og ved Kap York paa Vestkysten lever denne kultur endnu – men den trues stærkt.

Selvfølgelig af Missionen. Begge steder sidder et par dansk-grønlandske præster uddannede ved seminariet i Godthaab og med en horisont der strækker sig dertil og ikke længere. Det eskimoiske samfund er et individualistisk samfund, og nu kommer disse missionærer, udgaaede af et folk, der fra Hans



*Peter Freuchen som deltager i Danmark-Ekspeditionen.
1906-1908.*

Egedes dage mere og mere er bleven slaver af Missionen og handelen, et ufrit forhutlet folk – de kommer som herrer, tiltager sig myndighed i et fremmed land, ja det lyder utroligt, men det er tilfældet. De blander sig i folks ægteskabsforhold ikke raadgivende, men befalende, de forbyder trommesang, en urgammel kunstart, de lærer de indfødte, der aartusinder har levet i fuldstændig naturlig uskyldighed, et sædeligt folk, blot med en anden sædelighedsmoral end deres, at skamme sig og genere sig

for hinanden – altsaa er de inde paa at lære folk sjofelhed og gøre det sædeligste folk til det samme usædelige folk de kom fra.

Der gøres meget i Danmark for at bevare f.eks. noget hede i Jylland som den var, her oppe begaas daglig forbrydelser mod en ældgammel kultur, forbrydelser ødelæggende for landet og befolkningen. Der er noget i verden der hedder udvikling, d.v.s. at erstatte gammelt med nyt og bedre og at tilføre nye begreber, og udvikling finder sted af sig selv, men missionærer er ikke de rette til at bringe den, naar de begynder med at rive ned paa, hvad de ikke kan erstatte, lad missionærer komme herop, eskimoerne er selv glade derfor, men lad det blive dannede, forstaaende folk, til missionsarbejde kræves kærlighed til det folk, man virker blandt og fremfor alt taktfølelse, og det lærer man nok ikke paa seminariet i Godthaab.

En mand der begynder med at befale og som er uden forstaaelse af skønheden i eskimoisk sang og trommedans, uden opfattelse af storheden i deres sagn og det fast underbyggede i deres skikke, han er ikke paa sin plads her. Jeg er gift med en af stammen og min kone er hending og det skal hun faa lov til at blive ved med til hun faar lyst til at hedde Sarah, eller Ruth eller Batsebah og til at trække i den lange hvide natkjole, der hører med til daaben (ogsaa fuldstændig barbarisk og latterligt) og min plejesøn ligesaa, og naar jeg er hjemme holder vi trommesange og -danse og er glade, og det bliver jeg ogsaa ved med saalænge der er nogen der vil være med. Iøvrigt holder jeg foredrag om kønssygdomme

med demonstrationer af dertil egnede rædselsvækkende billeder, det bevirker at man nu ikke længere stiller med konen som betalingsmiddel paa de skotske hvalfangerskibe, det synes mig at udrette mere i eet foredrag end præstens ordrer, der ikke efterkommes«. ¹¹

*Modige mænd der lader hånt om logik
og naturens krav*

Et eksempel på Missionens ødelæggelse af den eksisterende kultur, som Peter Freuchen vender tilbage til flere gange, er navneskikken: »de begyndte med at tage eskimoernes smukke symbolske navne og i stedet blev folk kaldte op efter bibelens mænd, navne som de ikke kan udtale, idet østerlandsk og eskimoisk sprog ikke har noget tilfælles. Der opstaar saa dette ganske idiotiske, at en mand kalder sig Tomarse, men skrives Thomas, en hedder Morsisé, skrives Moses det er to eksempler fra Nordstjernens virksomhed, ved Upernivik kender jeg en mand der kalder sig Édilé, hvilket staves Jeremias; Abelath skrives Abraham o.s.v. et nationalt vækkelsesarbejde vil kunne lære grønlænderne, at det ikke er bedre eller finere at hedde Habakuk end Odark o.s.v., men at Grønland er for grønlænderne, hvilke ikke behøver snobbe for noget som helst i verden, det stolte og dygtige folk som det er i sig selv«. ¹²

Også Missionens bornerte seksualmoral der virkede forkrampende på den traditionelle eskimoiske praksis, inddrages i kritikken. Freuchen har øjnene åbne for emnets centrale betydning for Missionen: »I Almindelighed tager Missionærer straks fat paa det sjette Bud.

Seksuelle Spørgsmaal er den kristne Kirkes Yndlingsemne. Det er for saa vidt klogt anlagt. Kønslivet interesserer alle, og hvis Kirken kan forpagte dette vanskelige Felt, har den sikret sig Kontrol over alle. Klogt og snedigt set! Lidt sørgeligt og latterligt for de stakkels Hedninger er det altid, at ingen Missionær nogen sinde har haft Held til at lære sine egne Landsmænd at opfylde de kristne Krav. Det har jeg ofte hørt nyomvendte Eskimoer diskutere. Skibstid i Grønland belyser det Gang paa Gang.

Jeg har tit undret mig over, at Missionærer virkelig vover at tale, som de gør. Modige Mænd, der lader haant om Logik og Naturens Krav! De havde i Sandhed deres Hænder fulde her ved Kap York«. ¹³

Som så mange andre steder var Missionens hovedindsats på området at indføre skam- og skyldfølelse, og samtidig fremmede man bindingen af proselytterne til kirken.

»Det er næsten lige ved at være patenkristendom, saa god som noget voltakors – der helbreder alt.

Jeg havde et eksempel hos vores dansk-grønlandske husbestyrerinde, en meget from dame, der meget forargedes over at en stakkels enligstillet kvinde heroppe viste sig for forstaaende overfor do.do. mænd, og hun bad mig indtrænge om at skride ind og formane, da hendes egne moralprækner ikke hjalp; da jeg derfor i al fredsommelighed gjorde hende opmærksom paa, at hun ikke selv var saa ren i kanterne, som hendes forargelse egentlig burde forlange, kom forklaringen: ak, du misforstaar, med mig er det jo en anden sag, jeg er kri-



Peter Freuchen på Første Thule Ekspedition 1912.

sten, jeg ved jo at det er synd og kan angre, næ, med mig er det en hel anden sag, jeg passer altid paa at angre bag efter. Det samme standpunkt hævdes i Uperniviks distrikt, ved jeg personligt, og folk der kender grønlænderne nøje siger at det er den almindelige opfattelse. Det er en praktisk form, man har givet syndsforladelsen – menneskeligt set.¹⁴

Ikke at Freuchen gik ind for nogen løsagtighed. Men han så udfoldelse af seksualiteten som en af menneskelivets forunderlige og fornøjelige aktiviteter, som ikke kan være forkert, når den bereder de mennesker, som udøver den nogen glæde, og ikke skader andre. Hans forklaringer om den eskimoiske konebytning er eksemplariske og viser tingene i en social sammenhæng.¹⁵ Og han har bidende bemærkninger om dansk fremfærd: »Ak du aner ikke, hvad der foregaar i Grønland hvor de danske mishandler de indfødte, men det skal blive anderledes lover jeg. Naar jeg ser hvorledes de hvide mænd behandler kvinderne. Løsenet er det: 'ligge hos en grønlandsk pige, det kan man nok, men spise sammen med dem – nej det er dog grænsen'. Hvad skal jeg gøre, naar en dansk mand bebrejder mig min fornædelse fordi jeg har giftet mig med en eskimopige – han har selv otte – 8 – børn med forskellige piger heroppe«.¹⁶

Den passive mands anker

Det er sjældent Peter Freuchen direkte sammenligner kristne opfattelser og eskimoiske. Der er imidlertid et enkelt tankevækkende eksempel i et brev til Wm. Thalbitzer: »Jeg er ikke enig med Dem i at kalde Serqatit for tryllebønner,

oppe hos os er de netop kampmidler mod den store Silarssuaq, som man benytter hvor en bøn er for lidt. En bøn synes mig den passive mands anker, han smider ud, en trylleformular er den aktive mands motor, som tvinger ham videre trods modstand fra verdens magter. De kan sige, at det ikke rager mig, det er nemlig ogsaa sandt, men netop fordi jeg dagligt har set kristendommens bønner fortrænge besværgende formularer, har jeg gang paa gang tænkt paa dette som symbol paa den nye tros passive form, som derfor svækker de mennesker, hvis hele liv er anlagt paa at leve der, hvor ingen andre kan klare sig«.¹⁷

I siger I er kommen her for at gøre folk lykkelige

Kritikken af Missionen bygger ikke kun på Freuchens egne iagttagelser. Den afspejler ogsaa en kritik fra polareskimoernes egen side, således som det fremgår af dagbogsnotater, notater og breve. F.eks. til Knud Rasmussen 19. juni 1911: »Jeg sender nogle edderfugle her er ingen i dag. Folk beskylder præsten for at sejle ud og tage dem, naar han siger han kun vil ud en lille tur. Man hævnedes sig ved at gaa paa fangst naar han vilde holde gudstjeneste – saa var det betalt«.¹⁸

Den mest direkte og omfattende kritik fra polareskimoisk side gives af Minik d. 15. november 1910, hvor han er urolig, synger åndeviser og er i febevildelse: »Kun da en af de grønlandske missionærer, der ikke kan lide ham for hans spaadomme kommer til ham for at tale med ham og søger at indvirke paa

ham, bliver han pludselig helt rolig og lukker øjnene op: 'Min kære missionær, siger han, hvis du som jeg havde set andre lande, saa vidste du, at der findes lige saa mange religioner som folkeslag. Du er kun kristen fordi din far var det. I siger, I er kommen her for at gøre folk her lykkelige, hvis du som jeg vidste noget om verden, vidste du at der i Danmark findes masser af ulykkelige mennesker, der ikke ejer klæder og mad. Vi heroppe er lykkelige i forvejen, hvis I gav de penge I faar for at lyksaliggøre os til de fattige i Danmark, saa nogen af dem fik klæder for dem, saa gjorde I da noget godt'. Missionæren trak sig tilbage«. ¹⁹

Denne faretruende ruinerende magt

Alt dette har været rigelig baggrund for Freuchens kritik af Missionen. Men der kom yderligere et direkte personligt islæt i debatten i og med Missionens indstilling til Navarana og Peter Freuchens ægteskab med hende: »nu ved du maa-ske, at jeg har slaaet nogle slag mod kristendommen, navnlig som den praktiseres i Grønland, specielt i Kap York, men holde min kone uden for alt turde jeg ikke, hun har jo som alle andre krav paa at faa smag paa de forskellige ting i verden, for at hun kan blive sat i stand til at vælge. / . . / Jeg spørger hende saa ud [om den undervisning hun har fået] og faar saa det uhyre logiske og kloge svar: 'skal jeg være længe her [Upernivik], er det bedst at døbes, da det er taktløse folk, der stadig taler til mig om troldmænd og hedenskab (ordet hedning er skældsord i Grønland – selvfølgelig har præsterne lavet det). – Oppe hos os

selv kan jeg godt lade min døbe, hvis du vil, jeg er lige glad, men jeg er bange for den store ild' (helvede). Det er en prose-lyt, der kunde være vunden for guds sag ser du, hvis ikke hendes vantro ægte- mand forhindrede det. Jeg venter mig et stort nummer i den anledning. For resten har jeg haft en stærk diskussion med alle præsterne her i Grønland i anledning af mit giftermaal. Den 'bedste' af dem meddelte mig, at mit ægteskab, der naturligvis er indgaaet andetsteds end 'for Guds aasyn' er en usædelig forbindelse og jo før jeg ophørte med den, des bedre. Det vil med andre ord sige, at Vorherre i sin himmel med sær velbehag vilde se mig smide min kone ud af huset, saadan er kristendommen 1913«. ²⁰

I et andet brev kommenterer Peter Freuchen et af Navaranas spørgsmål, som udspringer af interessen for kristendommen: »/. . ./ hun kommer og spørger hvad forskel der egentlig er paa en engel og en abekat. Naa forskellen er jo stor det vil sige forbandet ringe og hvad skal jeg svare hende, forvirre hende yderligere med at fortælle at det ene er virkelige dyr det andet hjerne-spind og kun en af kristendommens mange indrømmelser til hedenskab og overtro, vil jeg ikke da det aldrig kunde falde mig ind at hjælpe med til at ud-brede kristendommen denne faretruende ruinerende magt, som truer hele stammens frihed og selvstændighed. Men dette er jo bare et af de mange eksempler paa, hvor svært det er at optræde som 'folkelærer', kulturmissionær her ved siden af kirken. Og saa kommer det som egentlig er kærnen i det jeg i dag vil skrive om, det at det var

uhyre letsindigt af mig at give mig ud for at kunne lære disse mennesker noget. Sagen og sandheden er at de har meget mere at lære mig end omvendt. De har jo løst hele problemet. Her gaar vi rundt som brølende løver agiterer og kives indbyrdes om førerskab o.s.v. og saa kom bare herop og se, her lever et folk under en statsform som kun kan defineres som kommunisme, og de giver svaret paa de mange indvendinger, man ofte hører om ikke kommunismen fører ud i anarki. Det gør den netop ikke, fordi velstand er almindelig. Om ikke denne kommunisme vil dræbe alt initiativ og ærgerrighed? Ja, det er netop hvad de mennesker altid indvender som netop ikke vil bestille noget, hvis ikke udsigten til at æde og drikke og køre med gummihjul var det lokkende maal, men saadanne naturer taales ikke heroppe – og de opstaar ikke fordi opdragelsen er en anden. Og i stedet for rigdom i penge træder selvfølgelig straks andre momenter: fangeranseelse, dygtighed i at forfærdige redskaberne o.s.v. men alt, alt er, hvad vi regner hørende til fremtidsstaten, til kommunens tid, og jeg lærer deraf.

Se blot paa dette, at fangstdyrene deles i saa mange stykker, som der er mænd til stede, uden at der falder en tanke ind om at det er gave eller noget lignende; kammeraten skærer sine bestemte stykker ud i forhold og efter regler, der er nærmere fastsat, men alle faar. Enkerne faar de syge faar og de gamle faar – ingen tak, ingen afhængighedsfølelse ud over den glæde det altid er for den der skaffer den gode mad. Nej, det er velgørenheden det er holdt

uden for heroppe, der er jo intet saa løgnagtigt og uretfærdigt som velgørenhed – i alle dens former. 'Landet er vort, det tilhører ingen og alle, selvfølgelig gør fangstdyrene – d.e. erhvervskilderne det samme, ære være den der bringer dem til huse, men nogen ret over os for det har han dog ikke'.²¹

Spørgsmålet om sandhed eller ej interesserede dem slet ikke

Pastor Ludwigs fra Missionsselskabet »en elskelig og gudhengiven mand«²² svarede i Politiken på Peter Freuchens kronik om »Missionen i Grønland«, og også i »Meddelelser om Den Grønlandske Kirkesag« kom der en forarget notits, som delvis er citeret ovenfor.²³ Men det lå tungt med en egentlig debat om Missionens forhold. Ingen turde offentligt støtte Freuchen, og argumenteret forsvar for Missionen udeblev ligeledes: »Nys (sidste aar) havde jeg en kronik i Politiken om Missionen i Grønland, ved du hvad følgen blev af den, ikke andet end at folk der har med den sag at gøre erklærede det hele for løgn og opspind, og bag efter over for mig erklærede 'at det var de nødt til for folks skyld' spørgsmaalet om sandhed eller ej, det interesserede dem slet ikke, bare strø sand paa«. ²⁴

Peter Freuchens kritik af Missionen i Kap York er hans første deltagelse i offentlig debat om et kontroversielt emne. Og allerede her mødes han fra de kritiseredes side med angreb på hans troværdighed i stedet for en argumenteret debat. Som så mange gange senere blev han skuffet i sin tro på, at man kunne diskutere en sag for at nå frem til

forbedringer med de autoriteter som var ophavsmænd til de kritiserede forhold. Men det fik ham ikke til at opgive sit engagement i samfundets og menneske-

nes vilkår. Gennem de følgende 45 år skulle mange andre autoriteter jævnligt blive mindet om deres egne begrænsninger.



Et usædvanligt billede af Peter Freuchen.

Artiklens titel stammer fra et brev fra Peter Freuchen til Johan Skjoldborg 29. okt. 1914.

- 1) Kontrakt mellem Peter Freuchen og Knud Rasmussen 30. juni 1913. PFs arkiv, Ut 531 kps 165.
- 2) »Meddelelser om Den Grønlandske Kirkesag« No. 24, 1912 s. 8–9.
- 3) »Det Grønlandske Selskabs Aarsskrift 1924–25« Kbh. 1925 s. 81.
- 4) Breve i P.F.s arkiv Ut 531 kps 23.
- 5) Peter Freuchen: »Nordboerne ved Upernivik«, Det Grønlandske Selskabs Aarsskrift 1919, Kbh. 1920 s. 48–53. Breve i P.F.s arkiv ut 531 kps 64 fra pastor Rossen og Martha Rossen.
- 6) »Det Grønlandske Selskabs Aarsskrift 1924–25« Kbh. 1925 s. 84.
- 7) Brev fra P.F. til Johan Skjoldborg 12. nov. 1913, Kgl. Bib. Marx-Nielsens Saml.
- 8) Brev fra P.F. til Johan Skjoldborg 11. jan. 1912, Kgl. Bib. Marx-Nielsens Saml.
- 9) Brev fra P.F. til Johan Skjoldborg 28. maj 1916, Kgl. Bib. Marx-Nielsens Saml.
- 10) Udateret ms. af P.F. (ca. 1919) i P.F.s arkiv Ut 531 kps 151.
- 11) Politiken 2. okt. 1912. Her citeret efter ms. skrevet marts 1912, Kgl. Bib., Palsbos Saml. Aa.
- 12) Samme ms. som i note 10.
- 13) »Min Grønlandske Ungdom«, Kbh. 1936 s. 146.
- 14) Samme ms. som i note 10.
- 15) F.eks. i »Book of the Eskimos«/»Peter Freuchens Bog om Eskimoerne« kap. 4.
- 16) Brev fra P.F. til Johan Skjoldborg, primo 1913, Kgl. Bib. Marx-Nielsens Saml.
- 17) Brev fra P.F. til Wm. Thalbitzer 22. dec. 1920, Kgl. Bib. NKS 4079.4 o.
- 18) Brev fra P.F. til Knud Rasmussen 19. jun. 1911, P.F.s arkiv Ut 531 kps 95.
- 19) Ms. af P.F. om 'arktisk hysteri' m.m. i P.F.s arkiv Ut 531 kps 181.
- 20) Brev fra P.F. til Johan Skjoldborg 12. nov. 1913, Kgl. Bib. Marx-Nielsens Saml.
- 21) Brev fra P.F. til Johan Skjoldborg 2. aug. 1914, Kgl. Bib. Marx-Nielsens Saml.
- 22) »I Al Frimodighed«, Kbh. 1953 s. 19.



Peter Freuchen i polarudstyr på Femte Thule Ekspedition 1921–1923.

- 23) Chr. Ludwigs: »Kap York«, Politiken 7. okt. 1912. »Meddelelser om Den Grønlandske Kirkesag« no. 24 s. 8–9.
- 24) Brev fra P.F. til Johan Skjoldborg 2. aug. 1914, Kgl. Bib. Marx-Nielsens Saml.